

MARIJAN KRAŠ
Varaždin
marijan.kras1@vz.t-com.hr

Primljeno: 21. 02. 2012.
Prihvaćeno: 06. 04. 2012.

DJELOVANJE PROF. KREŠIMIRA FILIĆA U VARAŽDINSKOJ NARODNOJ ČITAONICI I GRADSKOJ PUČKOJ KNJIŽNICI

Tekst govori o povijesnim zaslugama prof. Krešimira Filića za razvitak i djelovanje Narodne čitaonice i Gradske pučke knjižnice u Varaždinu posebno u složenim uvjetima između dva svjetska rata.

Profesor Krešimir Filić, iznimna je osobnost varaždinske kulture dva-desetog stoljeća. Njegova postignuća i rezultati još nisu nadmašeni, sve što je stvorio još traje, razvija se i obogaćuje. Uz profesorski rad na varaždinskoj gimnaziji tijekom punih 25 godina odgojio je generacije zahvalnih učenika, održavao znanstveno-popularna predavanja u gradu i na selu, osnovao Gradski muzej Varaždin i Galeriju slika, a Entomološku zbirku prof. Franje

Koščeca uključio u sastav Muzeja. Inicirao je podizanje spomenika Vatroslavu Jagiću i Meštrovićevog Grgura Ninskog. Sudjelovao je u uspostavi redovnog rada Glazbene škole Varaždin, bio tajnik društva Varaždinske žene za zaštitu djece, predsjednik Planinarskog društva Ravna gora, dramaturg gradskog kazališta, predsjednik Odbora za dogradnju kazališta... Autor je i urednik nezaobilaznih knjiga i publikacija o Vatroslavu Jagiću, spomenica Muzeja, Gimnazije, Kazališta, glazbenog života Varaždina, Zapisnika varaždinskog mesarskog ceha, Društva zanatlija, regionalnog prikaza Hrvatskog zagorja, povijesti i geografije Varaždina i njegove regije, brojnih kulturno-povijesnih rasprava i članaka i drugih izdanja.

Pored opisanih zasluga, prof. Krešimir Filić bio je predsjednik Odbora Narodne (Ilirske) čitaonice i dugogodišnji predsjednik upravnog odbora Gradske pučke knjižnice što potvrđuje njegovu životnu opredijeljenost za dostupnost knjige kao temeljne kulturno-civilizacijske vrijednosti našeg grada.

Znakovito razmišljanje o prof. Krešimiru Filiću zapisao je publicist Ivan Milčetić ml.:

«... Kraj redovnog rada u školi, izvanrednog posla u muzeju, Krešimir Filić razvio je zamjernu javnu i društvenu djelatnost. Gdje se on pojavio – poslovi su živnuli, gdje ga nije bilo stvari su se uspravale. Doći iz bečke i praške sredine u mali i učmali Varaždin 1917. godine, za entuzijasta rada bilo je dovoljno posla...»¹

Zbog svega nabrojenog prof. Krešimiru Filiću pripadaju povijesne zasluge za razvitak i djelovanje Narodne čitaonice i Gradske pučke knjižnice u složenim uvjetima između dva svjetska rata.

VARAŽDINSKE KNJIŽNICE NA POČETKU 20. STOLJEĆA

Prva ilirska čitaonica u hrvatskim zemljama, osnovana je u Varaždinu 1838. godine. Društvo pod nazivom *Prijatelji našega narodnoga slovstva* nastalo je u pokretu "... koji je imao dalekosežne posljedice, i kulturne i političke. Teško je u Europi u 19. st. naći nacionalni pokret u kojem su čitaonička društva imala tako specifičnu i tako važnu ulogu kao što su je imali u hrvatskim zemljama."² U okviru svog djelovanja postupno je uz čitaonički program novina i časopisa stvaran i fond knjiga, obveza proistekla iz osnivačkog poziva "...držati pa i Dela koja se Slavjanstva, a najpače Ilirskog, če tikati naroda, bila Jezikom, kojem mu drago, pisana, pokupovati i svakom sučlanu po redu oglašnja na stanoviti broj danah za čitati vandavati ..."³ U varaždinskoj čitaonici knjige su nabavljane od početka postojanja, iako u skromnom broju. Dvadesetih godina 20. st. ukupni fond iznio je blizu 1.000 sveska.

U to vrijeme u gradu Varaždinu postoje knjižnice u samostanima franjevac, kapucina i uršulinki (zatvorenog tipa), knjižnica Narodne čitaonice, dvije nje-mačke knjižnice, tiskara Platzera, te oficirska knjižnica. Sve su te biblioteke bile nedostupne širem čitateljskom općinstvu, pa je i Varaždinu predstojao zadatak

¹ Ivan MILČETIĆ, Krešimir Filić (O 75-godišnjici života). Zagorski kalendar 1966, str. 161 - 166.

² Aleksandar STIPČEVIĆ, Socijalna povijest knjige u Hrvata, knj. 3, str. 315.

³ Poziv Metela Ožegovića za osnivanje čitaonice u Varaždinu 15. siječnja 1838.

da osnuje narodnu knjižnicu koja će biti potpuno javna, otvorena svakom čitatelju bez obzira na njegovo zvanje i društvenu pripadnost⁴.

Tako je 2. III. 1919. godine došlo do otvorenja Gradske pučke knjižnice.

KREŠIMIR FILIĆ – PREDSEDNIK NARODNE ČITAONICE U VARAŽDINU

Već kao mladi profesor Gimnazije u Varaždinu (na kojoj je radio od 1917. do 1942. godine), Krešimir Filić uključio se u obnovu djelovanja *Ilirskog čitanja društva*, poznatijeg iz preporodnog vremena kao Ilirska čitaonica. Njeno se djelovanje za Bachova apsolutizma i mađaronske supremacije dugi niz godina svodilo na puko vegetiranje pod nazivom *Dvorana*. Na izvanrednoj skupštini Društva 9. XI. 1918. kojoj je nazočilo oko 100 članova, ime *Dvorana* zamijenjeno je nazivom *Narodna čitaonica* i usvojena nova društvena pravila. Za predsjednika je izabran

Prof. K. Filić prigodom proslave
80. obljetnice života

profesor gimnazije Ivan Kenfelj, a za članove društvenog odbora dr. Miroslav Čabrijan, prof. Krešimir Filić, Vladimir Janković, Milan Kučenjak, Viktor Plazzeriano, dr. Artur Krajanski i drugi ugledni Varaždinci.⁵ Uskoro je prof. Filić biran u zabavno-prosvjetni odbor čija je zadaća privući nove članove organiziranjem zabava sa plesom za staru godinu.

U pripremama za osnivanje Gradske pučke knjižnice u Varaždinu, prof. Filić se založio za pomoć novoj knjižničnoj organizaciji, te je od imovine Narodne čitaonice posuđeno 1.070 knjiga i tri ormara za njihovu pohranu. Knjige su dijelom vraćene 1928. godine.

1921. godine prof. Filić je ponovno biran u odbor Narodne čitaonice, ali se zahvalio zbog nametanja interesa političkih stranaka. Već tada je bio uvelike an-

⁴ Drago BIŠĆAN, Gradska pučka knjižnica 1919. - 1947. Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice "Metel Ožegović" Varaždin br. 1, str. 3.

⁵ Knjiga zapisnika Narodne čitaonice u Varaždinu od 9. XI. 1918. do 31. I. 1947.

gažiran u radu Gradske pučke knjižnice u Varaždinu u kojoj je obnašao dužnost predsjednika upravnog odbora (1919. - 1941.)

Zanimanje prof. Filića za knjigu i knjižnice pokazuje njegov članak "Knjižnica varaždinske gimnazije", objavljen u "Izvešću Varaždinske realne gimnazije 1932 - 33."⁶ Filić je utvrdio da je gimnazijska knjižnica utemeljena 1820. godine darovanim knjigama direktora Gimnazije Josipa Pászthoryja, a vodili su je znameniti profesori Antun Rožić, Václav Kržižek, Matija Valjavec, Tomislav Miškulin, Franjo Galinec i drugi. 1933. godine gimnazijska knjižnica je raspolagala sa 5.658 sveska knjiga.

Nakon smrti prof. Janka Kenfelja, predsjednika odbora Narodne čitaonice od 1918. godine, na izvanrednoj godišnjoj skupštini društva 29. rujna 1935. od prisutnih 42 člana, prof. Filić izabran je sa 38 glasova. Tom se prigodom biranim riječima zahvalio na povjerenju i istaknuo da se dužnosti nije prihvatio zbog časti, već da radi složno sa članovima na procvatu najstarije kulturne institucije grada Varaždina.⁷

Nažalost, uskoro se pokazalo da u Varaždinu postoje pojedinci i političke snage kojima neovisno kulturno djelovanje Narodne čitaonice nije odgovaralo. Fašizam i Drugi svjetski rat bili su na pomolu i negativno se odražavali na njenu djelatnost.

U proljeće 1937. godine na 99. godišnjoj skupštini Narodne čitaonice predsjednik prof. Filić najavljuje proslavu jubilarne 100. obljetnice naredne godine i poziva da se poradi svojski na povećanju broja članova i da se pojača kulturno djelovanje, kako bi čitaonica doista postala kulturno žarište Varaždina.⁸ U to vrijeme Narodna čitaonica okuplja 147 članova, pretplaćena je na dvadesetak naslova novina i časopisa, raspoláže se sa 816 knjiga.

Uoči proslave, 26. ožujka 1938. održana je stota glavna skupština Narodne čitaonice kojoj je nazočilo 96 članova. Prof. Filić izrazio je zadovoljstvo na velikom odzivu članova, ali i ...svoju brigu što su za izbor novog odbora postavljene dvije liste, iako bi upravo sada kad stojimo uoči stogodišnjice trebalo biti jedinstvo i harmonija. Naglašava da je čitaonica osnovana kao *ilirska*, no treba držati na umu je ilirizam u prvom redu hrvatski narodni preporod, pa se prema tome Hrvati mogu i moraju ponositi s ilirizmom. Ističe da je Narodna čitaonica hrvatska narodna ustanova, iako slučajno nema u svom nazivu oznake hrvatska. Bitno je da je ona u svom radu od 1918. uvijek bila hrvatska, što doista nitko ne može poreći. ...⁹

⁶ Krešimir FILIĆ, Knjižnica varaždinske gimnazije. – Izvešće Varaždinske realne gimnazije 1932. – 33., str. 5 - 16.

⁷ Knjiga zapisnika Narodne čitaonice u Varaždinu od 9. XI. 1918. do 31. I. 1947.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

U svibnju 1938. godine svečano i radno obilježena 100. obljetnica osnutka Narodne čitaonice, čiji program je i za današnje prilike bio bogat kulturno-umjetničkim događanjima i predavanjima eminentnih gostiju iz Zagreba. Koncertirao je Pjevački zbor "Lisinski" iz Zagreba pod vodstvom prof. Mladena Pozaića i Komorni orkestar Zagrebačke filharmonije uz dirigenta Lovru Matačića. Akademik, prof. Ferdo Šišić održao je predavanje *Hrvatski ilirizam* (njegova politička strana), a prof. dr. Antun Barac o temi *Književnici ilirizma u svome vremenu*. U nedjelju 29. svibnja 1938. održana je završna svečanost uz polaganje vijenaca na grobove Tome Blažeka, Ivana Padovca, Vladimira Vežića i prof. Janka Kenfelja, te otkrivena spomen-ploča pjesniku-ilircu dr. Stjepanu Ilijaševiću. Na svečanosti u zgradi Gradskog kazališta nastupili su pjevački zborovi Vila, Vijenac i Tomislav. Prigodno spomen-slovo održao je predsjednik društva, prof. Krešimir Filić.¹⁰

Već u rujnu jubilarne godine prof. Filić pokreće pitanje uređenja prostorija Čitaonice na 1. katu (danas prostor Europa media) koja treba odijeliti sklopivim vratima. Bila je potrebna i zamjena električnih instalacija i krećenje. Troškove je preuzela gradska općina.

U ožujku 1939. godine prof. Filić primio je predstavku 28 članova kojom se zahtijeva promjena "... da se staro društveno ime Narodna čitaonica promijeni u Hrvatska čitaonica. Sasvim nezavisno od ove akcije, predsjednik predlaže da odbor spontano donese takav zaključak i da ga podnese predstojećoj društvenoj skupštini na potvrdu. ... Većina odbornika bila je mišljenja da je čitaonica i pod starim imenom bila sasvim narodna i hrvatska, pa se promjenom imena u stvari ništa ne mijenja."¹¹

Svega nekoliko dana kasnije, tajnik Narodne čitaonice Ivan Milčetić (ml.) pred održavanje godišnje skupštine izvijestio je o naročitoj atmosferi koja se stvara uoči skupštine "... unatrag dvije godine nekolicina članova ljudi izvan društva stvara stalno neraspoloženje protiv društva i sadašnjeg odbora. Društvu se predbacuje da nije hrvatsko. Unatrag dvadeset godina društveni rad bio je uvijek u skladu s osjećajima sredine u kojoj društvo djeluje ... Sadašnjoj i bivšim uprava od 1918. godine ne može se predbaciti neka protunarodna djelatnost ..."¹²

Na redovnoj skupštini Čitaonice 2. travnja 1939. Usvojen je naziv "Hrvatska čitaonica" što je bio znak prilagođavanja promijenjenim političkim prilikama (u kolovozu iste godine Hrvatska dobiva novi politički status s nazivom Banovina Hrvatska), iako su promijenjeni još neki dijelovi njenih Pravila, unutarnji sporovi

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

ne prestaju "... a nezdrave prilike unutar Čitaonice su time još više pogoršane jer su mnogi članovi bivšeg Odbora prestali djelovati ...".¹³

U jesen 1939. godine prof. Filića posjećuju trojica "društvenih članova", koji postavljaju zahtjev da većina odbornika podnese ostavke i da se na njihova mjesta kooptiraju osobe koje će oni imenovati. Filić zahtjev odbija jer se odbornici Čitaonice moraju birati na skupštini. U zapisniku se navodi da je zahtjev postavio mjesni odbor Hrvatske seljačke stranke, a tajnik stranke je izjavio da HSS ne ulazi u „čitaoničke raspre“. U zaključku sjednice navedeno "da je dužnost sveg članstva da poradi oko složnog rada i da se suzbiju svi pokušaji razdora u društvu".¹⁴

Na listopadskoj sjednici odbora izvješćuje se o pismenoj ostavci društvenog predsjednika prof. Krešimira Filića u kojoj navodi "da je unatoč obvezama u Muzeju želio da u suradnji s članstvom provede proslavu 100-godišnjice 1938. godine. Međutim posljednji nemili događaji u društvu sile ga da položi predsjedničku čast, iako je s odborom uvijek dobro surađivao, dok s druge strane nije mogao da se složi s raznim pritiscima ...".¹⁵

Kako će se pokazati odlazak prof. Filića nije zadovoljio protivnike: početkom 1940. godine Gradsko poglavarstvo Varaždina otkazuje korištenje društvenih prostorija, koje se koriste neprekidno od 1. listopada 1874. godine; uništava se inventar, službene evidencije članova i arhiva, katalozi, provale. U tim previranjima Čitaonici je nanesena velika nematerijalna i materijalna šteta, nestala je arhivska i knjižnična građa neprocjenjivog značaja.

Uz ime prof. Filića od sredine tridesetih godina XX. st. u varaždinskoj narodnoj čitaonici redovno se nalazi i ime tajnika odbora Čitaonice *Ivana Milčetića* (1900. - 1985.). Njegova samozatajnost i požrtvovanje doprinosili su uspješnom razdoblju Narodne čitaonice u Varaždinu.

U 1941. godini Hrvatska čitaonica prestaje djelovati, a novi početak djelatnosti uslijedio je 15. VII. 1945. godine.

PROF. KREŠIMIR FILIĆ PREDSJEDNIK UPRAVNOG ODBORA GRADSKJE PUČKE KNJIŽNICE

Osnivanje pučkih knjižnica kao javne djelatnosti za sve građane u Hrvatskoj bila je jedna od temeljnih zamisli hrvatskog narodnog preporoda. Ali put od ideje do realizacije u Varaždinu bio je dug i složen. Pored "Dvorane", kasnije Narodne čitaonice, gradska i politička vlast bila je nesklona za još jednu kulturnu organi-

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

zaciju za knjigu i čitanje. Drago Bišćan uočio je uzroke zaostajanja u objektivnim razlozima:

“... Nažalost, početna akcija oko osnivanja pučke knjižnice u Varaždinu (1903.) bila je zaustavljena jer je naišla na teško savladivu prepreku u Gradskom magistratu gdje je trebalo donijeti konačnu odluku o njezinu osnivanju. Tu je bilo otpora s konačnim odbijanjem prijedloga, nešto zbog škrtosti Magistrata, ponajviše zbog političkog oportunitizma i apriornog nepovjerenja u pothvate mladih. Tako Varaždin nije imao sreće da osnuje pučku knjižnicu prije propasti Austrougarske, što se posrećilo tek nekim gradovima: Splitu 1903. g., Vinkovcima 1904. g., Karlovcu 1905. g., Zagrebu 1907. U razdoblju nakon I. svjetskog rata gradske knjižnice bit će osnivanje ovim redom: u Varaždinu 1919., u Šibeniku 1922., u Sušaku 1930, u Dubrovniku 1936.”¹⁶

Svojstvenom skromnošću prof. Filić zabilježio je svoj doprinos osnivanju i djelovanju Gradske pučke knjižnice: *Zajedno s akademikarima Rudolfom Maixnerom, Hinkom Weinbergerom (Vinkovićem), te Oskarom Herrenheiserom, koji bijahu delegirani od strane "Tomislava", a ja u ime "Narodne čitaonice" položismo temelje Gradskoj pučkoj knjižnici godine 1919., koja bi smještena u Horvatićinoj kući vis á vis Gimnazije (sada Dom zdravlja).*¹⁷ Kao prvi stalni knjižničar radio je prof. Josip Lacković, a onda je 1924. preuze potpisani (tj. prof. K. Filić). Opterećen poslom u Muzeju, zahvalio sam se na toj dužnosti, koju mojim nagovorom preuzme prof. Stjepan Šprem. On je bio knjižničarom dugi niz godina, da je za II. svjetskog rata 1941. Ostavi, a knjižničarom bi učitelj Šime Rogina.

*Za sve to vrijeme dužnost predsjednika obavljam po želji Gradske općine do rata.*¹⁸

Prof. Rudolf Maixner, aktivni sudionik djelovanja Akademskog kluba „Tomislav“ zabilježio je brojne činjenice o radu i organizaciji Gradske pučke knjižnice:

“...Knjižnicu su uredili studenti. Sav posao u knjižnici vrše sveučilištarci i srednjoškolci. Dakako, i ovaj posao besplatno. Na čelu knjižnice stoji odbor koji se sastoji od četiri predstavnika gradske općine, dva predstavnika Narodne čitaonice i dva predstavnika „Tomislava“. ... Studenti godinama rade u Odboru Gradske knjižnice i požrtvovno se zalažu za njen razvoj. Đaci uređuju i desetak putnih (pokretnih) knjižnica (sve do godine 1927.), koje šalju u sela Hrvatskog zagorja, čak do Gredica i Zaboka. Aktivno sudjeluju kod osnivanja pučke knjižnice u Vidovcu...”¹⁹

¹⁶ Drago BIŠĆAN, Gradska pučka knjižnica 1919.-1947. Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice “Metel Ožegović” Varaždin br. 1, str. 40.

¹⁷ Danas objekt Varaždinske biskupije.

¹⁸ Krešimir FILIĆ, O 75. godišnjici života. Rukopis u Gradskoj knjižnici i čitaonici “Metel Ožegović” Varaždin.

¹⁹ Rudolf MAIXNER, Akademsko društvo „Tomislav“ u Varaždinu. Rukopis Gradske knjižnice Varaždin.

Zgrada u kojoj je 1919. godine otvorena Gradska pučka knjižnica

Gradska pučka knjižnica na početku rada imala je 3.100 darovanih knjiga, 1922. godine već oko 5.000., a 1947. godine svega 6.000 sv. Korisnici su bili u najvećem dijelu studenti i srednjoškolci, a financiranje nedostatno za redovan stručan rad. Prof. Filić opravdano je ocijenio „da Knjižnica pruža tek malen dio onoga što bi mogla biti u kulturnom životu grada.“²⁰

Gradska pučka knjižnica djelovala je u skromnim uvjetima bez profesionalnog osoblja. Međutim, očuvana dokumentacija svjedoči o stručnom radu: inventar i katalozi knjiga prema kategorijama korisnika, knjiga financijskog poslovanja i druga dokumentacija potvrđuje ozbiljno i savjesno poslovanje. Knjiga inventara građe vodila se kontinuirano od 1919. do 1947., kada sa upisanih 6.830 svezaka ulazi u sastav novoosnovane Gradske knjižnice i čitaonice „Sloboda“ Varaždin.

²⁰ Drago BIŠĆAN, Gradska pučka knjižnica 1919. - 1947., str. 47.

SAŽETAK

DJELOVANJE PROF. KREŠIMIRA FILIĆA U VARAŽDINSKOJ NARODNOJ ČITAONICI I GRADSKOJ PUČKOJ KNJIŽNICI

Profesor Krešimir Filić (Bjelovar 1891. - Varaždin, 1972.), iznimna je osobnost varaždinske kulture dvadesetog stoljeća. Njegova postignuća i rezultati još nisu nadmašeni, sve što je stvorio još traje, razvija se i obogaćuje. Uz profesorski rad na varaždinskoj gimnaziji tijekom punih 25 godina odgojio je generacije zahvalnih učenika, održavao znanstveno-popularna predavanja u gradu i na selu, osnovao Gradski muzej Varaždin i Galeriju slika, a Entomološku zbirku prof. Franje Koščeca uključio u sastav Muzeja.

Pored opisanih zasluga, prof. Krešimir Filić bio je predsjednik Odbora Narodne (Ilirske) čitaonice i dugogodišnji predsjednik upravnog odbora Gradske pučke knjižnice što potvrđuje njegovu životnu opredijeljenost za dostupnost knjige kao temeljne kulturno-civilizacijske vrijednosti našeg grada.

Zbog svega nabrojenog prof. Krešimiru Filiću pripadaju povijesne zasluge za razvitak i djelovanje Narodne čitaonice i Gradske pučke knjižnice koje su postale temelj suvremenog knjižničarstva u Gradu Varaždinu i široj regiji.

Ključne riječi: Prof. Krešimir Filić; Narodna / Hrvatska čitaonica u Varaždinu; Gradska pučka knjižnica Varaždin između dva svjetska rata.

SUMMARY

THE WORK OF PROFESSOR KREŠIMIR FILIĆ IN VARAŽDIN NATIONAL READING ROOM AND CITY LIBRARY

Professor Krešimir Filić (Bjelovar, 1891 – Varaždin, 1972) was an exceptional personality in the cultural life of Varaždin in the 20th century. His achievements and results have not been exceeded yet and everything he has created still exists, is being developed and enriched. Besides working as a teacher in Varaždin Grammar school for 25 years, where he has worked with many generations of committed students, he also held a series of methodical lectures aimed for the wider public in town and the country. He founded Varaždin city museum, Gallery of Old and Contemporary Masters, and incorporated the Entomological collection into the city museum.

Besides the above, prof. Filić was the chairman of the board of the National / Croatian reading room in Varaždin and long standing chairman of the board of Varaždin Public library which shows his commitment to book availability as the core cultural value of our town.

Because of all this prof. Filić has an exceptional historical merit when it comes to development and working of the National reading room and Varaždin Public library.

Key Words: Professor Krešimir Filić; National / Croatian reading room in Varaždin; Varaždin Public City library between the two wars.